

Nótári Tamás

Messzelátó

Timur Lenk és I. Bajazid Aeneas Sylvius Piccolomini „Európa” című művében

1) A közelmúltban e folyóirat hasábjain *Timur Lenkről*, a mongol-török származású hadvezérről s uralkodóról szóló tanulmány jelent meg Mészáros Csaba tollából.¹ A szerző ebben szót ejt a *Timur Lenk* és *I. Bajazid*, török szultán (1389–1405) között 1402-ben *Angora* mellett lezajlott összecsapásról, amelyben *Bajazid* megsemmisítő vereséget szenvedett, s arról, hogy ezen tény ideig-óráig feltartóztatta a Bizánc, illetve az egész keresztény világ ellen irányuló oszmán hódítást.²

*Aeneas Sylvius Piccolomini*³ „*De Europa*” című művében egy ezen eseményt leíró bekezdés olvasható, amelyet nem tűnik feleslegesnek itt ismertetni, különös tekintettel azon körülményre, hogy a kiváló humanista és egyházpolitikus 1458-ban *II. Pius* néven Szent Péter trónjára kerülvén igen jelentős erőfeszítéseket tett az akkor már pogány iga alatt nyögő Bizánc felszabadítása és a török hadak európai terjeszkedésének feltartóztatása érdekében. Ugyanakkor nem csupán politikai tevékenységét hatotta át az oszmán terjeszkedéstől való félelem s az ez elleni tenni akarás; történetíróként is ahol csak tehetette, figyelmeztetett a fenyegető veszedelemre, s buzdított az ellene való hathatós fellépésre.⁴

Igy tehát *Aeneas Sylvius Piccolomini* életének⁵ vázlatzerű bemutatása után közöljük az „Európa” vonatkozó sorait és ezek magyar fordítását⁶, amit néhány rövid megjegyzés követ.

2) *Aeneas Sylvius Piccolomini*⁷ 1405. október 18-án született elszegényedett nemesi család gyermekeként a *Siena* melletti *Corsignánóban*. Tanulmányait *Sienában* és

Firenzében végezte, s már ekkoriban szorosabb-lazább kapcsolatot tartott fenn korának jelentős humanistáival. Ezek közül kiemelkedő *Francesco Filefo*, *Maffeo Vegio*, *Lorenzo Valla*, *Giovanni Aurispa* és *Guarino Veronensis*.

A *baseli* zsinaton (1431–1449) *Domenico Capranica* és más egyházi méltóságok titkáráként tevékenykedett 1435-ig, amikor *Niccolo Albergati* bíboros diplomatája lett. 1436-ban a zsinatra visszatérvén tűnt fel kiváló szónoki képességeivel, s lett V. Félix ellenpápa titkára. Ezen időből származnak azon írásai, amelyekben a zsinat elsőbbségét hirdeti a pápa felett.⁸ V. Félix 1442-ben a *Frankfurtban* tartott birodalmi gyűlésre küldte *Aeneast*, ahol széleskörű irodalmi műveltségével elkápráztatta III. Frigyeset (1440–1493), aki őt *poeta laureatus*sá koronázta, s titkári állást ajánlott fel neki a Birodalmi Kancellárián, amit *Aeneas* el is fogadott. 1446-ban egy súlyosabb betegség hatására pappá szenteltette magát, s rábírt a Frigyeset és a választófejedelmeket, hogy adják fel az egyházszakadással szembeni semlegességüket, és ismerjék el IV. Jenőt (1431–1447) pápának. Szolgálatának jutalmául V. Miklós pápa (1447–1455) *Aeneast* 1447-ben *Triest*, majd 1450-ben *Siena* püspökévé nevezte ki.

III. *Callixtus* pápa (1455–1458) halála után a *conclave* 1458. augusztus 19-én *Aeneast* pápává választotta, aki a *II. Pius* nevet vette fel. (A névválasztást elsősorban a *vergíliusi Aeneis* hőségének igen gyakran állandó epikus jelzőjével szereplő neve – *pius Aeneas* – befolyásolta.) Programjának sarkalatos pontjaként a török terjeszkedés visszaszorítását és Bizánc megbosszulását emelte

ki. 1459 júniusára *Mantuába* kongresszust hívott össze, amelynek a feladata egy keresztes hadjárat megszervezése lett volna, ám az uralkodók közönye miatt ez nem hozta meg a várt eredményt. Ennek hatására fogalmazódott meg a pápában azon terv, hogy ő maga áll a keresztes hadak élére, így mutatván példát Európa fejedelmeinek. Az 1462-es török előretörés szövetségbe kovácsolta Velencét és Magyarországot, akik a pápát kérték arra, hogy bírja rá az európai országok uralkodóit a szövetséghez való csatlakozásra. Az eredmény itt is csekély volt, ám a pápa bejelentette, hogy maga áll a hadak élére.⁹ 1463-ban adta ki *In minoribus agentes* kezdetű bulláját, amelyben beismerte ifjúkori tévelygéseit.¹⁰ Ezen bulla tartalmazza a híressé vált „*Aeneam reicite, Pium recipite!*” felhívást.

1463 októberében bullában hirdette meg a keresztes hadjáratot, amelyben a Pápai Államon kívül csak Magyarország, Velence és Burgundia segítségére számíthatott. A hadak egy része össze is gyűlt, a pápa azonban már nem állhatott a hadjárat élére, ugyanis erősen leromlott egészségi állapota válságosra fordulván 1464. augusztus 15-én *Anconában* meghalt.

A XVI. században foglalták össze először *Cosmographia* címen *De Asia* és *De Europa*¹¹ című munkáit. A *De Asia* 1461 nyarán keletkezett. Ebben a földrajzi leírások lépnek előtérbe, hiszen az Ázsia történetére vonatkozó ismeretek e korban igen gyérek voltak. *Alexander Humboldt* szerint a *De Asia* Aeneas legtudósabb műve, és nagyban elősegítette a föld megismerését – s feltehetően igen nagy hatással volt Kolumbuszra. A *Cosmographia* második része a *De Europa* (lévén ez a második rész, a pápa előbb az *De Asiát* dolgozta ki részletesebben). A *De Europát* Aeneas már bíborosként kezdte írni, ám mint pápa még bővített rajta. A végső kidolgozás azonban elmaradt, ugyanis mielőtt ezt megtehetette volna, meghalt. Erre

vezethető vissza, hogy az Európa egyes fejezeteinek terjedelme néhol igen aránytalan, szerkesztése olykor az ideiglenesség benyomását kelti.

3) Az Európa *Timur Lenkre* és *I. Bajazidra* vonatkozó része (IV. fej.):¹²

Is (sc. Orcanes) vita functus duos reliquit filios, Solmanem et Pazaiten. Somane brevi e vita subtracto res universa ad Pazaitem deducta est. Qui prosperos fortunae adeptus afflatus usque adeo novelli regni fines extulit, ut Thraciam paene universam excepta Constantinopoli ac Pera Thessaliam Macedoniam, Phocidem, Boeotiam, Atticam maiori ex parte occupaverit: Mysos quoque Illyros, Triballos crebris excursionibus infirmaverit. Constantinopolim vero tum omni agro suburbanisque ac deliciis spoliavit: tum longa et perdifficili obsidione vexavit, ut cives desperata salute de deditone agere coeperint petissentque procul dubio, et in hostis saevissimi potestatem venissent, ni Tamerlanes ille Scytharum praepotens rex instar torrentis ipso incursum atque impetu cuncta prosternendo ac vastando Pazaiten ipsum occurrere ac reluctari conantem magno proelio et ingenti strage superatum in Asia cepisset. Hic est ille Tamerlanes terror gentium, in cuius exercitu duodecies centena milia hominum fuisse traduntur, Xerxe ad Dario maiorem, quorum copias siccata flumina prodiderunt. Iram ipse se Dei vocitavit, nec nomini crudelitas defuit. Multas ac praeclaras Asiae urbes delivit, homines tamquam pecora trucidavit, non aetati, non sexui pepercit. Damascus nobilissimam Syriae urbem diripuit atque incendit. Pazaiten catena vinctum prandens quasi canem sub mensa sua comedere iussit, ascensurus equum eo tamquam scabello usus est.

Életét befejezván Orkanész két fiút hagyott maga után, Szulimánt és Bajazidot rövid idő múltán elragadta a halál, s az egész állam Bajazidra szállott. Ő a szerencse ked-

vező fuvallatát kihasználván újonnan szerzett országa határait olyannyira kitolta, hogy szinte egész *Thrákiát* – *Perát* és *Konstantinápolyt* kivéve – *Thesszáliát*, *Macedóniát*, *Phokist*, *Boiothiát* s *Attikát* nagyrészt elfoglalta. A *myseket*, *illíreket* és *triballokat* is meggyengítette gyakori betöréseivel. *Konstantinápolyt* pedig minden földjétől, külső területétől és ékességétől megfosztotta: oly hosszú és súlyos ostrommal gyötörte, hogy a polgárok a megmenekedés reményét feladván a megadással kezdtek foglalkozni, s ezt kétségkívül kérték, és e felettlébb ádáz ellenség hatalma alá is kerültek volna, ha *Timur Lenk*, a szkíták ama igen hatalmas királya rohanó folyam-szerű, mindent letaroló s elpusztító betörésével s támadásával magát *Bajazidot*, aki megkísérelt útjába állni, s ellene tusakodni, miután egy nagy csatában és hatalmas öldöklés után legyőzte, nem ejtette volna foglyul Ázsiában. Ez ama *Timur Lenk*, a nemzetek rettenete, akiről úgy tartják, hogy seregében egymillió-kétszázézer ember volt, *Xerses(é)*-nél és *Darius(é)*-nél nagyobb (sereg), akinek hadairól úgy tartja a hagyomány, hogy folyókat szárították ki. Magát Isten haragjának szokta volt nevezni, s e név mögött nem maradt el kegyetlensége sem. Ázsia sok ragyogó városát lerombolta, az embereket mintegy baromként mészárolta le, sem az életkorra, sem a nemre nem tekintvén nem irgalmazott. Damaszkuszt, Szíria legragyogóbb városát kirabolta, és felgyújtotta. Mikor reggelizett, a bilincsbbe vert *Bajazid*-nak azt parancsolta, mintegy kutyaként asztala alatt egyék, amikor pedig lovára kívánt felszállni, zsámolyának használta.

4) Említést érdemel, hogy noha *Aeneas Sylvius* a *De Europában* igen érzékletesen festi le a szkíta királynak nevezett *Timur Lenk*¹³ kegyetlenségét, nem mulasztja el, hogy a törököket még részletesebben s így kedvezőtlenebb színben ábrázolja: ezek szerint a török nemzet – amely szkíta és barbár¹⁴

– kegyetlen, gyalázatos, minden parázsnágban és bujálkodásban feslett, a törökök megesznek mindent, amitől mások irtóznak, így igásbarmok, farkasok és keselyűk húsát, valamint az elvetélt emberi magzattól sem tartóztatják meg magukat.¹⁵

Más helyen a tatárokat mint megátalkodott pogányokat említi, vagyis mint olyanokat, akik egyáltalában nem ismerik Krisztust¹⁶, ezer különféle vallásuk van, bálványokat és kígyókat tisztelnek, és súlyos bujaságban leledzenek.¹⁷ Ugyanakkor *Aeneas Sylvius*-nál nem lehet a szkítákat és a tatárokat egymástól világosan elhatárolni, ugyanis a két népet közvetlenül egymás mellett tárgyalja, s nem tér ki a köztük fennálló kapcsolat mibenlétére. Feltételezhető azonban, hogy a tatárokat – akárcsak a törököket – a szkíták utódainak tekinti, s ezen általánosságban a keleti, illetve sztyepei népek megnevezésének gyűjtőfogalmává vált nép jellemzésében kialakult topozokat viszi át korának tatárjaira.¹⁸

A szkíták és a tatárok esetében már említett – a pogányok leltásába sztereotip vonásnak számító – hedonizmus a törökökről, s általában az iszlámról alkotott képben játszik nem csekély szerepet *Aeneas Sylvius*-nál, amint ez a már pápaként *Mohamed* szultánhoz írott, annak megtérítését célzó leveléből is kitűnik: *Mohamed* a Sátán eszköze, s azért tette meg a gyönyört (*voluptas*) törvénye alappilléreül, mert természete hazug és buja volt¹⁹, s ez indította arra, hogy az általa megalkotott túlvilágképben a testi gyönyöröknek oly fontos helyet juttasson.²⁰

5) *Aeneas*-nak a *Timur Lenk*-ről és *I. Bajazid*-ról szóló leírása természetesen nem egyedi, ugyanezt számos humanista történeti munkában megtaláljuk.²¹ Az ezen eseményről beszámoló munkákról itt még csak hézagosságot tekintést sem kísérelhetünk meg adni, csupán (Oláh Miklós Hungáriáját)²² egyet emelnénk ki – némiképp önkényesen.²³

E mű 1563-ban született Brüsszelben, Mária királynő udvarában, amelyet a szerző

Athila című munkájának²⁴ bevezetéséül szánt.²⁵ A Hungária első három fejezete a szkíta–hun történet áttekintését tartalmazza, s itt olvashatjuk a következőket (II. 8.): *Quidam Parthos quoque memorant Scytharum exules fuisse, quorum rex Thamerlanus transmisso Euphrate et equitum quadringentorum, peditum vero sexcentorum millium exercitu adversa Asia minore in potestatem redacta Pazaiten regem Turcarum eius temporis potentissimum pari copiarum numero regnum suum defendentem devicit atque in caveam veluti feram quampiam, inclusum per universam Asiam circumvexit; ...* – Egyesek a pártusokról is azt mondják, hogy szkíta száműzöttek voltak, az ő királyuk *Thamerlanus*, átkelve az *Euphrateszen* négyszázezer lovassal és hatszázezer gyaloggal, miután egész Kisáziát leigázta, *Pazaitest*, a törökök

akkori hatalmas királyát, aki hasonló nagyságú hadsereggel védte birodalmát, legyőzte, és ketrecbe zárva, mint valami vadállatot, egész Ázsiában körülhordoztatta...²⁶

6) A jelen írásunkban elmondottak önmagukban igen csekély és szerény eredménynek tekinthetők – talán még annak sem –, azonban mégis úgy véljük, nem volt teljességgel felesleges felhívni a figyelmet azon – újabb információt ugyan nem tartalmazó, ám a szerzőnek a tárgyhoz való viszonya miatt említést érdemlő – rövid leírásra, amelyet *Aeneas Sylvius Piccolomini*, a kiváló humanista már a török hódítás ellen oly határozottan – s rajta kívülálló okokból nem megfelelő eredménnyel – tevékenykedő *II. Pius* pápaként Bizánc 1402-es megmenekedéséről s a törökök csúfos vereségéről adott.

Jegyzetek

- ¹ MÉSZÁROS Cs., *Timur Lenk* (1336-1405), *Belvedere* 1999/XI.3-4., 32-35.old.
- ² Mészáros 34. „A XV. század végére már csak egy nagyhatalom létezett *Timur* egyre terjeszkedő hatalmi szférájának határán: az oszmán-török birodalom volt, élén a tehetséges *Bajazid* szultánnal (1389-1403). A feltörekvő török hatalmat még az európai kereszties seregek sem tudták feltartóztatni (Nikápoly, 1396). Úgy tűnt, éveken vagy hónapon belül az egykor hatalmas Bizánc is az oszmán hódítók zsákmánya lesz. Ebben a politikai helyzetben jelent meg

Anatóliában Timur Lenk. 1402 júniusában indult hadba az oszmánok ellen. *Ankaránál* Ázsia két legerősebb serege és két leghatalmasabb uralkodója mérte össze erejét. A véres és hosszú csata *Timur* győzelmével végződött, s maga *Bajazid* szultán is fogságba esett. (Itt is halt meg 1403-ban.) Ennek a győzelemnek hatalmas az Európa-történeti jelentősége, hiszen mintegy fél évszázados, utóbb kihasználatlan haladékot kapott Bizánc, s egész Európa, hogy felkészüljön a török hódításra.”

* Az ígéretes tehetségű szerző sajátos jegyzetelési rendszerét a *Belvedere Meridionale* szerkesztősége nem változtatta meg, ezért ezek módosítás nélkül, betűhíven jelennek meg.
A helyesírási és stílári hibákért és tipográfiai egyenetlenségért a kedves olvasók elnézését kérjük. A szerk.

³ A szerző neve latinosan *Aeneas Sylvius Piccolomineus*, olaszosan *Enea Silvio Piccolomini*. Ő maga a latin írásmódot használta, azonban az *Aeneas Silvius/Sylvius Piccolomini* latin-olasz hibrid alakot mind a nemzetközi, mind a magyar szakirodalom olyannyira befogadta, hogy jobbnak láttuk azon nem változtatni..

⁴ Ehhez bővebben pl. *E. HOCKS, Pius II. und der Halbmond, Freiburg im Breisgau 1941.*

⁵ Életének és munkásságának monografikus feldolgozásai közül kiemelendő: *G. VOIGT, Enea Silvio de'Piccolomini als Papst*

- Pius der Zweite, Bd.1-3. Berlin 1856-1863.; W. BOULTING, Aeneas Sylvius, orator, man of letters, statesman and pope, London 1908.; G. PAPARELLI, Enea Silvio Piccolomini, Bari 1950.*
- ⁶ A fordítás alapjául a következő kiadás szolgált: *Aeneae Sylvi Piccolominei postea Pii II. Pape Opera Geographica et Historica, Helmstadii, Impensis Joh. Melch. Sustermanni, Bibliopolae ibid. 1699.* (De ASIA 7-217.old., De EUROPA 218-374.old.)
- ⁷ Műveinek felsorolását és mérvadó kiadását l. *TUSCULUM LEXIKON griechischer und lateinischer Autoren des Altertums und des Mittelalters, W. Buchwald – A. Hohlweg – O. Prinz, München 1963.406.old.*
- ⁸ Többek között egy erre vonatkozó levelet is tartalmaz: *Aeneas Sylvius Piccolomini, Pápa vagy zsinat? (Válogatott levelek), összeállította BORONKAI Iván, fordította Boronkai I. és Kapitánffy I., Budapest 1980. Kinél a fő hatalom: a pápánál vagy a zsinatnál? 28-40.old.*
- ⁹ A tervezett kereszties hadjáratához bővebben l. TÖRÖK J., Péter vándorúton, Budapest 1991. 140-146.old.
- ¹⁰ E bullát hosszabban idézi PÓR A., *Aeneas Sylvius – II. Pius pápa, Budapest 1880. 332.old. és köv.*
- ¹¹ Az Európa egyes fejezeteit magyar nyelven l. Szemelvények *Aeneas Sylvius Piccolomini* "Európa" c. művéből, fordította, sajtó alá rendezte és a bevezetést írta NÓTÁRI Tamás, *Documenta Historica* 42. Szeged 1999.; valamint NÓTÁRI T.: A török terjeszkedés állomásai *Aeneas Sylvius Piccolomini* "Európa" c. művében, *Actas* 1999/4. (sajtó alatt).
- ¹² *Europa* 233.old.
- ¹³ *Tamerlanes ille Scytharum praepotens rex*
- ¹⁴ *Europa* 231.old. *Turcarum gens scythica et barbara est.*
- ¹⁵ *Europa* 232.old. *Gens truculenta, ignominiosa et in cunctis stupris ac lupanaribus fornicaria. Comedit, quae ceteri abominantur, iumentorum, luporum et vulturum carnes, nec abortivis hominum abstinent.*
- ¹⁶ I.D. MANSI, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio, vol. 32, Parisiis 1901.* (Utánnnyomás Graz 1961.) 32. 210. *Tartari cum quibus Livonii pugnant, Christum prorsus ignorant.*
- ¹⁷ *Asia XVIII. 54.old. Religionum mille modi, idola et serpentes colunt, in libidinem profusi.*
- ¹⁸ D. GEBEL, *Nikolaus von Kues und Enea Silvio Piccolomini, Hannover 1977.53.old.*
- ¹⁹ Pio II. (*Enea Silvio Piccolomini*) *Lettera a Maometto (EPISTULA ad Mahumetem), a cura di G. TOFFANIN, Napoli 1953.* (Collezione umanistica diretta da G. Toffanin 8.) 156.old.
- ²⁰ *Epistula* 148.old.
- ²¹ Az első európai szerző, aki a törökök történetét összefoglalta, *Nicolaus Sagundinus* (1400/10-1464) volt, akit *Aeneas Sylvius* is mint a görög és latin történelemben jártas férfit (Europa IV. 232.old. *Nicolaus Sagundinus vir Graecae et Latinae historiae peritissimus*) említ, és akinek 1456-ban elkészített "De origine et gestis Turcarum" c. művét saját munkájában forrásként felhasználta.
- ²² Az idézett kiadás: *Nicolaus Olabus, HUNGARIA – ATHILA, ediderunt C. Eperjessy et L. Juhász, Budapest 1938.* Magyar nyelven: Oláh Miklós, Hungária, az előszót és a jegyzeteket írta SZIGETHY Gábor, fordította NÉMETH Béla, Budapest 1985. Oláh Miklóshoz bővebben l.: GALÁNTAI E.: Magyarországi humanista történetírók, Szeged 1999. (kézirat) 184-198.old.
- ²³ A választás önkényes volta mellett meg kell említeni, hogy Oláh Miklós több helyen felhasználta *Aeneas Sylvius* Európáját saját munkájának megírásához. Név szerint kétszer említi: (*Hungaria* IV. 13.,XII.5.), ezen utóbbi esetben még a hivatkozás helyét is megadván: *In hac provincia a maiorum nostrorum temporibus ad nostram aetatem duae feruntur familiae in initio ex eadem domo ortae, altera Dana a Dano waywoda, altera a Dragula Dragulana,*

quarum Aeneas etiam Sylvius in Europa capite secundo meminit. – Ebben a tartományban ősi időktől kezdve napjainkig két (uralkodó) család volt, melyek kezdetben ugyanabból a házból származtak: az egyik a danusok, Danus vajdától, másik a dragulák, Dragulától, róluk *Aeneas Sylvius* is említést tesz Európájának második fejezetében. (Német 53.old.) A vonatkozó hely *Aeneas Sylvius*nál: (*Europa* II.228.old.) *Inter Valachos tempestate nostra duae factiones fuere: altera Danorum, altera Dragularum.* – A valachusok között a mi időnkben két párt volt, a danusoké és a dragulaké. (Nótári 22.old.) A Hungáriának a *Timur Lenke*re vonatkozó bekezdésének elsődleges forrása feltehetően nem *Aeneas Sylvius* Európája volt, ugyanis Oláh Miklósnál sem a sereg létszáma, sem a *Bajazid*ot ért megaláztatásra hozott

példa nem azonos az *Aeneas Sylvius* által említettel.

²⁴ Az *Athilát* magyar nyelven KULCSÁR Péter fordításában olvashatjuk; Humanista történetírók. Magyar remekírók. Szerk. Kulcsár P. Budapest 1977. 329-390.old.

²⁵ Szigethy 83.old. Erre utal a *Hungaria* utolsó mondata is (XIX.19.): *His a nobis brevius modestiusque, quam Hungariae est fertilitas, expositis rem iam institutam adgrediamur.* – Miután mindezt röviden és Magyarország termékenységénél szerényebben előadtuk, térjünk rá kítűzött tárgyunkra. (Német 81.old.)

²⁶ Német 17.old. Mind *Aeneas Sylvius*, mind Oláh Miklós említi a *Bajazid*ot állítólagosan ért nyilvános megaláztatásokat, ám ennek történeti hitele kétes, a híradás inkább szóbeszéden alapult. (vö. Szigethy 88.old.)

Somogyi Ferenc

Az ír–magyar párhuzamok és sorsközösség

„Nemzetiségen nyelvi és érzelmi közösség értendő, anélkül, hogy ebbe beletartozna a származás közössége; a nemzetiségnek nem kell egy államhoz tartoznia.”²¹

„E két nép egy fészekből indult ki a sötét múltban, hogy a népelet nehéz küzdelmélt végigharcolja. Évezreden átküzdött történetükben mindég hasonló tulajdonságokkal bírtak; sokszor politikai helyzetük is érdekesen hasonló volt; sőt véralkításuknak a hasonlatossága is lépten-nyomon felismerhető.”²²

Bizonyos hasonlóságot lehetett fölfedezni Írország és hazánk történelme között, s ez volt az egyik legerősebb szál, amely bennünket hozzájuk kötött. Már a XVI. században felvetődött a kelta–magyar sorsközösség gondolata, s ez a gondolat a XIX. században költészetünket egészen áthatja. Az Európa szerte ismertté vált ír nyomor a jobbágyság

felszabadításának korában nálunk is időszerrév tette az ír kérdés tanulmányozását. Magyar írók és államférfiak – Szemere Bertalan, Bárány Eötvös József, Pulszky Ferenc stb. – keresték föl a távoli országot, hogy személyesen győződjenek meg az ír helyzetről.

A Magyarországon járt angol utazók a magyar és az ír nép lelki tulajdonságai között fedeztek fel hasonlóságot. Erre példa Miss Pardeo angol utazó, aki hosszabb időt töltött Magyarországon. Megfigyelte a magyar viszonyokat, tanulmányozta a magyar intézményeket. Megleپődéssel látja a nagy hasonlóságot az írek és a magyarok között. Mindkét népben ugyanazt a nemes nagylelkűséget, nyíltszívűséget, lovagiasságot, könnyelműséget veszi észre. „Ezek a hasonlóságok annyira feltűnnek, hogy szinte lehetetlen nem észre venni azokat, ha hosszabb

99/XI. 5-6.

ideig tartózkodik valaki a magyarok között” – írja Miss Pardeo.

Sárváry Eöry Sándor az írek lelki alkatát germán olasz és francia vonások alapján rajzolja meg, de más népek tulajdonságait is felismeri bennük. Így jellemzi őket: olvadékony és ügyes, mint az olasz, élénk, szellemdús mint a francia, öntudatos mint a német, szívélyes és gyúlékony mint a magyar, könnyelmű mint a lengyel és hízelgő, léha mint az orosz.³

Ezen kívül más tekintetben is találunk párhuzamot a magyarok és az írek között. Egy ilyen összehasonlítás szerint hazánk valamint Írország nagyszerű természeti előnyöket élvez, de a rossz kezelés és a vállalkozó készség hiánya miatt a lakosság nem részesül eléggé annak jótéteményeiben, javaiban. Egy másik helyen a magyar és az ír paraszt összehasonlítását találjuk. A magyar paraszt sokkal jobb anyagi helyzetben van, mint az ír. Keresetének több mint a fele megmarad élelemre, míg az ír paraszt igen magas bért fizet és nem marad semmi megtakarított pénze, akármilyen jó legyen is a termés.⁴

Így tehát a történelem folyamán kifejlődtek bizonyos érintkezési felületek köztünk és az írek között, ha ezeknek az érintkezéseknek állandóbb jellege nem is volt. A századfordulón bontakozott ki Arthur Griffith írónak (az ír nemzeti mozgalom egyik vezetőjének) a magyar függetlenségi törekvéseket, majd az osztrák-magyar kiegyezést példaértékűként az ír nép elé állító munkássága. Ebben többek között igen nagy tisztelettel, elismeréssel nyilatkozik Deák Ferenc politikai tevékenységéről. Griffith, gondolatait az általa alapított United Irishman című lapban leközzölt cikksorozatában tárta a nyilvánosság elé. Óriási sikert aratott a cikksorozat, majd ennek következtében és erre építve írta meg Griffith *The Resurrection of Hungary* (Magyarország Feltámadása) című művét, melynek első kiadását – ami 30 000 példányban jelent meg – a megjelenését követő néhány hét alatt elkapkodták.

A könyv részletesen taglalja a szabadságharc leverését követő eseményeket, beszámol a kiegyezéshez vezető út buktatóiról és fordulópontjairól.

A mű első kiadásának előszavában először az ír függetlenségi törekvéseket állítja példaként az 1848–49-es forradalom és szabadságharc előtti és utáni Magyarország elé. Beszámol arról, hogy az ír nemzeti függetlenségért vívott harcok és ezek hősei igen nagy hatással voltak a fiatal Magyarország íróira.⁵

Griffith már az első fejezetben közöl ismertetőt Magyarország földrajzi fekvéséről és ezeréves történelméről (az államalapító Szent István, majd Hunyadi János érdemeit emeli ki főként a középkori magyar történelmi személyiségek közül), rövid áttekintést ad a Habsburgok magyarországi hatalomra jutásáról, majd hatalmuk kiteljesítéséről. Részletesebben taglalja a XIX. század nagyjainak – Kossuth, Széchenyi – tevékenységét, valamint a szabadságharc politikai és katonai értékelését. A „Szabad Magyarország” előfutáira, a költőkre, Batsányira és Vörösmartyra nagy hatást gyakoroltak a kelta inspiráció elemei. A fiatal Magyarország újságírói tanították népüknek, hogy Írország népe hogyan hiúsította meg az őt elnyomó zsarnokságot, ami olyan volt, mint amely később halállal fenyegette Magyarországot.

Griffith a két ország közötti párhuzamot leginkább az 1849-es évben látja. Ekkor Írországban a nagy éhínség ért véget, amely hatására talán úgy lehetne jellemezni e földjét és lakosságát, hogy „alaposan lerongyolódott”.

Magyarország sem festett jobban: az osztrák sasok fűrödtek a magyar vérben és évtizedekre letörölték a Magyarország nevet a térképről. Ekkor már Európa is csak csóválta a fejét és közben ezt mondta: „Magyarország nincs többé”. Ennek ellenére ez a nép soha, egyetlen egyszer sem tett úgy, mintha lojális lenne a hatalomhoz, amely bilincsbe verte őt és annak ellenére, hogy Ausztria erőszakkal térdre kényszerítette és

kicsavarta a szabad alkotmány vonakodó kezeit, hogyan lett mégis olyan erős Magyarország, mint ahogyan láthatjuk ma (1904).

Az idők megváltoztak és most (1904-ben) Magyarország vált Írország példaképévé.⁶

Griffith ekkor már az osztrák-magyar kiegyezés gyümölcsöző következményeit látja a századelő Magyarországon. Összehasonlítja a „rég” és az „új” Magyarországot. Anno 6 millió fontos éves bevétel volt és öt lap sem volt, ami magyarul megjelent volna, valamint ezzel együtt még igen nagyfokú, állandó elnyomás nehezedett az országra. Ma (1904-ben) Magyarország éves bevétel 42 millió font, ezenkívül 800 lapot és újságot adnak ki magyar nyelven. Ezen ország birtokában van egy igen-igen terjedelmes modern irodalomnak, egy igazságos földrendszernek⁷ és egy a világot behálózó kereskedelemnek. Ez egy virágzó és szépen szaporodó nép, melynek élén egy Nemzeti Kormány áll. Magyarország egy nemzet. A magyar, nemzet volt a nemzetben Bécs uralma alatt, az ír jelenleg is nemzet a nemzetben London uralma alatt.⁸ Griffith őszinte csodálattal beszél a „boldog békeidők” Magyarorszájáról.

A mű egyfajta Deák-életrajzként is felfogható. Követendő példaként állítja a magyar államférfit hazája politikusai elé. „A mindenkori ír politikusknak cselekvőnek és bölcsnek kell lennie, akárcsak a kiegyezést létrehozó Deák Ferencnek.” A két nép történelme közötti párhuzam leglényegesebb eleme az „Októberi Diploma” és a „Februári Pátens” után kialakult magyar álláspont, amelyet 1904-ben minden nehézség nélkül alkalmazni lehetett az ír viszonyokra. Vajon hányan tudják ma hazánkban, hogy az ír függetlenségi mozgalom a századforduló utáni években bibliaként forgatta ezt a művet. Érdeklődésünkre tarthat számot az a tény, hogy a

népeink közötti párhuzamot felállító újságíró, olyan kvalitású ember volt, akiben az 1921 decemberében megalakuló Ír Szabadállam első miniszterelnökét tisztelhetjük. „Az ír emberek nem kevésbé hazaszeretőek és intelligensek, mint a magyarok.”⁹

Érdekesnek tűnik hangvétele a magyarok sorsát illetően, hiszen az érezhető ki belőle, mintha a kiegyezés utáni Osztrák-Magyar Monarchián belül Magyarország helyzetét szinte teljes dominanciával jellemezné, sőt mintha egy független, szuverén államról lenne szó: „ma már újra áll, mint egy szabad és virágzó nemzet az európai államok sora előtt”.¹⁰ Mint tudjuk, ez nem igazán fedte a valóságot. Mindazonáltal elgondolkodtató, hogy egy európai viszonylatban távoli országból hogyan látták és ítélték meg a magyar viszonyokat.

Jegyzetek

- ¹ Arató Endre: *Nemzetiségi kérdés Nagy-Britanniában*. Bp., 1978, 239.
- ² Egan Lajos: *Írország*. Történeti vázlatok. Bp., 1905, 3-4.
- ³ Sárvány Eöry Sándor: *Az angol, ír és a skót*. A magyar Ember Könyvtára III. köt. 1863, 218.
- ⁴ Austria, 1837. évf. 295.
- ⁵ Arthur Griffith: *Resurrection of Hungary*. Dublin, 1918., XIII.
- ⁶ Griffith: i. m. XIV.
- ⁷ A XIX. század végén Írországban a földkérdés mozgósította a tömegeket, számos szervezet alakult az írországi „földügyek” megoldására, így hangsúlyozottan nagy jelentőséget tulajdonít Griffith a magyar „földrendszer”-nek.
- ⁸ Griffith: i. m. XIV. p.
- ⁹ Szentesi Zöldi László: *Arthur Griffith könyve a magyarokról*. Bp., 1998, Magyar Fórum, 16.
- ¹⁰ Griffith: i. m.: XVII. p.

